

- стимулювати батьків до спільного прийняття рішень, що стосуються роботи дошкільного закладу, групи, наприклад, спільної організації заходів, у яких беруть участь діти, тощо.[4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т.О., авт. кол-в: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П. та ін. 2021. 37 с. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. <https://ezavdnz.mcfz.ua/867851>
4. https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Pidvyshchennya%20kvalifikatsiyi/15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf

Карпенко Тетяна,

вчитель початкових класів

Кам'янець-Подільського ліцею №9 ім. А.М.Трояна

Кам'янець-Подільської міської ради

Хмельницької області

Формування мовленнєвої компетенції молодших школярів: адаптація до умов війни

У статті досліджено адаптацію молодших школярів в умовах війни у контексті формування мовленнєвої компетенції. Проаналізовано необхідність володіння українською мовою як складовою професійних умінь в різних сферах діяльності людини.

Ключові слова: молодші школярі, мовленнєва компетенція, мова, розвиток, війна, діяльність.

The article examines the adaptation of younger pupils in the conditions of war in the context of the formation of speech competence. The need for the ability to speak Ukrainian as a component of professional skills in various spheres of human activity is analyzed.

Key words: younger pupils, speech competence, language, development, war, activity.

Сучасний ритм суспільного життя вимагає від школярів більшої інтенсивності та життєвої активності. Повноцінний гармонійний розвиток особистості потребує йти в ногу з сучасними змінами, які відбуваються у суспільстві. Водночас, такі зміни не завжди пов'язані з емоційною стабільністю. Школярі залежать від неприємних хвилювань у різних життєвих ситуаціях, конфліктів, переживань. Надто у період війни. Лише впевнені у собі та своїх можливостях учні здатні керувати власними емоційними станами. Водночас, діти, котрі мають підвищену тривожність, переживають емоційний стрес від кожної напруженої ситуації. Це шкодить особистісному здоров'ю та створює постійне почуття емоційного дискомфорту.

Порівняно з попередніми роками, кількість школярів зі стійкою особистісною тривожністю суттєво збільшилась, що зумовлює необхідність проведення спеціальних наукових розвідок.

Актуальність проблеми формування мовленнєвої компетентності молодших школярів обумовлюється зміною пріоритетів загальної середньої освіти, характерною рисою яких є посилена увага до засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлення, досвіду особистісної діяльності, рівень засвоєння яких дає змогу діяти адекватно в певних навчальних і життєвих ситуаціях. Це зумовлює, на думку Н. Бібік [2], принципові зміни в організації навчання, яке спрямовується на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та умінь учнів.

Про необхідність формування мовленнєвої компетентності зазначено в Державному стандарті початкової загальної освіти, в навчальній програмі з української мови для 1-4-х класів. Варто підкреслити, що в державних вимогах до результатів мовної освіти молодших

школярів робиться акцент на застосуванні мовленнєвих, мовних знань, умінь і навичок у мовленнєвій практиці з метою адаптації школярів до соціального середовища.

У Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що «метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду» [13]. Одним з компонентів комунікативної компетентності є мовленнєва компетентність. Також зазначено, що особливість української мови полягає в тому, що «вона є не тільки навчальним предметом, а і найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості у процесі опанування всіх інших предметів початкової загальної освіти» [14]. Щодо формування мовленнєвої компетентності в Держстандарті «передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів мотивації вивчення мови;
- забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і письма)

Враховуючи мету і завдання мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна. Основною змістовою лінією є мовленнєва. При цьому мовна, соціокультурна і діяльнісна змістові лінії спрямовані на забезпечення мовленнєвої» [13].

З орієнтацією на нову мету навчання мови – формування й удосконалення вмінь і навичок володіння мовою в усіх формах, видах і типах мовленнєвої діяльності – вчитель початкових класів має допомогти школярам усвідомити, що вони повинні говорити і писати зрозуміло для інших, що є спеціальні правила, яких необхідно дотримуватись. Тому традиційних знань із фонетики і граматики недостатньо, щоб повноцінно користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього слід знати і застосовувати в мовленні найважливіші соціальні, ситуативні та контекстуальні правила. «Діють норми комунікативної компетенції: що саме, де, коли, як говорять і мають говорити люди в певних ситуаціях. Саме вони забезпечать кожному учневі важливу для їхньої життєдіяльності мовленнєву компетентність» [13].

Мова є важливим засобом регулювання діяльності людей в різних сферах. Тому «досконале вивчення мови, володіння її багатствами, вміння дотримуватись правил спілкування, створювати і записувати зв'язні висловлювання, використовуючи виражальні засоби мови, правильно і усвідомлено читати – важлива і актуальна задача освітнього процесу» [4].

Володіння мовленнєвою компетентністю є не тільки складовою професійних умінь в різних сферах діяльності, а й показником культури мислення, а також загальної культури людини. Виховувати в учня культуру поведінки, культуру мовлення, громадянські і патріотичні почуття без розвитку мовленнєвої компетентності неможливо. Отже, головною метою у формуванні мовленнєвої компетентності є виховання любові до рідної мови, бажання постійно збагачувати, відшліфовувати, вдосконалювати власний словниковий запас.

Питання формування мовленнєвої компетентності молодших школярів є актуальним на сьогоднішній день в умовах війни. Актуальність полягає в тому, що формуванню мовленнєвої діяльності надається велике значення, бо воно є основою успішного формування соціально активної, творчої особистості [5].

Мова – одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Пізнати таємницю мови може тільки той, хто знає рідну мову, уміє вправно користуватися словом. Опанування рідної мови, слова відбувається ще в передшкільні роки, в процесі спілкування з батьками. Тому важливо, щоб з перших днів життя батьки оточили дитину любов'ю, звертались до неї літературною мовою, вчили говорити правильно, прищеплювали любов до рідної мови. «Найголовніший період опанування рідної мови припадає на перші шкільні роки, коли перед дитиною немовби відчиняється вікно у навколишній світ і вона вперше бачить безліч речей, предметів, явищ, відносин» [6].

Вміння говорити здавна привертало увагу людства. К. Д. Ушинський зазначав, що «мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Воно не тільки виявляє собою життєвість народу, а є цим життям. Коли зникає народна мова, народу нема більше!» [16]

Аналіз теоретико-методичної літератури демонструє увагу науковців до проблеми мовленнєвої компетентності – тлумачення і пояснення цього феномену з різних позицій: володіння мовою [1]; уміння адекватно й доречно на практиці користуватися мовою в конкретних ситуаціях, застосовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жест) та інтонаційні засоби виразності мовлення [12]; мовленнєвий досвід [15]; спілкування, здійснюване засобами мови, а також те, що є кінцевим результатом цього процесу [8]; практичне володіння мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм [3]; лінгвістична компетенція тощо.

Розвиток мовлення об'єднує і пронизує всі форми мовленнєвої діяльності учнів. Мовлення – це не тільки форма спілкування, а й форма передачі й набуття знань, форма вчення. Опанування мови відбувається через мовленнєву діяльність. Ось чому так важливо розвивати мовлення, працювати постійно й цілеспрямовано. Адже без добре розвиненого мовлення немає колективної праці, спілкування, справжніх успіхів у навчанні.

Усне мовлення учень опановує раніше за писемне через потребу в спілкуванні. Формування мовленнєвої компетентності не повинно бути стихійним процесом. Воно потребує постійного керування з боку вчителя. На уроках української мови і літературного читання створюю добре мовленнєве середовище; організовую на уроках такі мовленнєві ситуації, які визначають позитивну мотивацію мовлення учнів, розвивають їхні інтереси; в наслідок чого учні засвоюють нові слова, синтаксичні конструкції, відбувається розвиток мовлення, формування культури мовлення.

Для виховання повноцінного мовлення потрібно усунути все, що заважає вільному спілкуванню дитини з колективом. Адже в сім'ї дитину розуміють з півслова, і вона не почуває себе ніяково, якщо її мовлення недосконале. Проте поступово коло зв'язків дитини з навколишнім світом розширюється; і дуже важливо, щоб її мовлення добре розуміли й однолітки, й дорослі. Ще гостріше постає питання про значення фонетично правильного мовлення під час вступу до школи, коли дитині потрібно відповідати і ставити запитання в присутності всього класу, читати вголос (недоліки мовлення виявляються дуже швидко). Особливо необхідною стає правильна вимова звуків і слів при опануванні грамоти. Молодші школярі пишуть переважно так, як говорять, тому серед відсталих школярів молодших класів (в першу чергу з рідної мови та читання) виділяється високий відсоток дітей із фонетичними порушеннями. Це одна з причин виникнення дисграфії (порушення письма) і дислексії (порушення читання).

Для того, щоб створити оптимальні умови для роботи з розвитку мовлення, я пов'язую його з розвитком мислення, комунікативно – діяльними потребами учнів, з їх життям і діяльністю (навчально-трудовою, громадською, ігровою, сімейною, шкільною). Тому організовую на уроці спілкування, що стає природним і необхідним у спільній ігровій, навчальній, трудовій діяльності учнів. На уроках української мови навчаю мовленню в процесі мовленнєвої діяльності.

Ефективно читати – це означає читати швидко, розуміти прочитане, запам'ятовувати. На початковому етапі опанування навичок правильного й досить швидкого читання звертаю увагу на постановку дихання та розвиток артикуляції. Багато учнів у першому класі не вміють регулювати дихання, під час читання захлинаються, роблять вдих посеред слова, гублять закінчення. Спостерігається недостатня розвиненість артикуляції для чіткої вимови окремих звуків та сполучень із ними. Для того щоб подолати такі недоліки, пропонуються читання групи слів, речень на одному диханні, дихальні вправи, промовляння скоромовок, чистомовок, вимову складів із чергуванням звуків у різному темпі. Під час читання тексту, діти стикаються з важкими словами, зупиняються, перечитують. Вони втрачають час, гублять логічний зв'язок слів, знижують темп читання, при цьому зменшуючи

зосередженість. Для того щоб позбутися цього недоліку, перед читанням учні вивчають зміст тексту і здійснюють словникову роботу. До «словничка» добираються важкі як для читання, так і для усвідомлення, слова, записуються на дошці або на картках, вводяться у мультимедійну презентацію, після чого аналізуються учнями, вчитель дає змогу прочитати їх кілька разів уголос. Для того щоб позбутися звички повертатися до вже прочитаного, доцільним є використовувати такі вправи: «Лінійка», «Розвідник», «Основна думка», «Зигзаг», «Острівці», «Близькі за значенням», «Віконечко».

Якщо розглядати письмо як один із видів мовленнєвої діяльності, то паралельно з формуванням в учнів красивого, чіткого, каліграфічного письма на кожному уроці вчитель повинен дбати, щоб воно було ще й грамотним. Основними видами роботи з письмом є списування, письмо під диктовку і самостійні види роботи з елементами творчості.

Щоб вивчення рідної мови, розвиток мовлення учнів стали цікавим і зрозумілим для дитини процесом, застосовуються різні форми, методи роботи, нові технології. Час не стоїть на місці, постійно з'являються нові методики й технології. Наше суспільство йде в ногу з технічним прогресом. І учні, як ланка суспільства, повинні навчатися за допомогою нових підходів і методик. Завдання уроків – навчити дітей того, як у подальшому житті використовувати набутий ними досвід для розв'язання власних проблем і досягнення успіху. Отже, лише вдале поєднання сучасних інноваційних педагогічних технологій на уроках української мови та літературного читання (інтегровані та бінарні уроки, інтерактивні технології, особистісно орієнтоване навчання, метод навчальних проєктів, мультимедійні презентації) сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає змогу розвивати творчі здібності, перетворює учнів на активних суб'єктів навчальної діяльності, підвищує не лише мотивацію до процесу здобуття знань, але і відповідальність за результати цієї діяльності, сприяє формуванню мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Українська мовна освіта потребує удосконалення технологій навчального процесу, а також наближення до вимог сучасного суспільства, що потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених громадян, які вільно можуть спілкуватися між собою, утверджуючи статус української мови як рідної і державної. Досягти цього сучасна школа може за умов підвищення рівня навчання мови, розв'язання методичних проблем, пошуків нових підходів до навчання мови в школах усіх типів. Це чітко відзначено в Законі про освіту в Україні, концепціях мовної освіти і Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Основи цих знань закладаються у початковій школі.

Якісні зміни в системі освіти спрямовані на те, щоб знання, здобуті в школі, були корисними для людини у її подальшому житті й професійному становленні. Знання учнів мають бути не просто інформаційним багажем, а ключем до розв'язання всіх проблем особистісного, професійного чи суспільного характеру. Забезпеченню реалізації цих позицій сприяє технологія компетентнісного навчання, як наріжне поняття сучасної освіти.

Працюючи над проблемою формування мовленнєвої компетентності молодших школярів в умовах війни, щодня з'являються нові виклики та зміни. Впровадження даного питання в освітньому процесі має позитивні результати. Бажання вчитися, вивчати рідну мову, мотиваційний аспект пізнання значно підвищилися завдяки тому, що тексти, дібрані для створення мовленнєвих ситуацій та різні види вправ, поєднуються з різними видами діяльності, в яких найповніше розкриваються нахили, інтереси молодших школярів. Здобутий дітьми чуттєвий досвід, знання про довкілля, сформовані способи творчої діяльності та прийоми розумових дій активізувалися на уроках української мови та літературного читання на рівні міжпредметних зв'язків та міжпредметної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Анісімова Г., Нікулочкіна О., Петрик О. Упровадження інновацій в освітній процес початкової школи (методичні рекомендації до серпневих нарад). – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС»ЛТД, 2010.
2. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія: - К.: Педагогічна думка, 2014.
3. Будна Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення.- Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.
4. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчальний посібник. - К.: Літера ЛТД, 2011.

5. Гончарова І.М., Полохова Л.М. Формування мовленнєво-комунікативних компетентностей молодших школярів. Уроки розвитку зв'язного мовлення в 1 класі. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
6. Горошкіна М.О., Попова Л.О. Сучасний урок української мови: від планування до проведення. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
7. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
8. Дідик О.В. Компетентісно – орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
9. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
10. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
11. Кондратюк О. Нестандартні уроки в початковій школі. - К.:Ред.загальнопед.газ., 2005.
12. Петрик О.В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів: уроки розвитку зв'язного мовлення, корекційно-розвивальні заняття.- Дніпропетровськ: Методичний посібник.- 2002.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 20 квітня 2011 року №462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23 листопада 2011 року №1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
15. Скоблікова О.В. Розвиток комунікативного мовлення першокласників. - Х.: Вид. група «Основа», 2011.
16. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. – Вибр. пед.тв. – К., 1983. – Т.1.

Кенц Петро,
заступник директора з навчально-методичної роботи
Вищого професійного училища № 4
м. Хмельницького

Формування громадянської компетентності учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується як період трансформаційних процесів, зумовлений пошуком власного шляху розвитку та зміни цінностей. Україна як незалежна держава здійснює це складне завдання шляхом формування нових соціально-економічних, політичних і духовних орієнтирів, вкладаючи свої ідеї, мрії та сподівання, значною мірою пов'язує з молоддю. Молодь є активною силою політичних змін і, залежно від того, які цінності вона вносить у ці зміни, яку культуру впроваджує багато в чому буде залежати майбутнє суспільства та його трансформація.

У системі професійної освіти якість підготовки фахівців оцінюється якістю освітнього процесу. Головне його завдання – спрямованість на те, щоб забезпечити підготовку конкурентоспроможного, висококваліфікованого, гармонійно розвиненого фахівця, здатного відповідати на виклик часу. А для виконання даного завдання потрібно, щоб викладач був особистістю і професіоналом з великої літери. Важливо зазначити те, що правильно підібрані напрями громадянської виховної роботи викладача вирішують проблему соціальної адаптації випускників закладів професійної освіти. Результатом цього є не лише бажання одержати професію, а й стати конкурентоспроможним робітником, відкрити свою справу, знайти своє місце на сучасному ринку праці, стати національно свідомою особистістю, справжнім громадянином української держави.

Серед ключових компетентностей, які сьогодні визначені як орієнтири для виявлення результативності освітнього процесу в Україні, є: навчальна, соціальна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча та громадянська. Визначальною рисою людини-громадянина має бути громадянськість. Громадянськість – це готовність людини